

21. Психологія сім'ї: навч. посібник для студ. вузів / В. М. Поліщук, Н. М. Ільїна, С. А. Поліщук та ін.; за заг. ред. В. М. Поліщука. – 2-ге вид., доп. – Суми: Університетська книга, 2009. – 281 с.
22. Сатир В. Как строить себя и свою семью; пер. с англ. / В. Сатир. – М.: Педагогика, 1992. – 190 с.
23. Ткаченко В. Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз / В. Є. Ткаченко // Наука і освіта. – 2010. – № 3. – С. 113–116.
24. Херсонский Б. Г. Психология и психопрофилактика семейных конфликтов / Б. Г. Херсонский, С. В. Дворик. – К.: Здоров'я, 1991. – 189 с.
25. Щербань П. Психологія сучасної сім'ї та педагогіка сімейних взаємин / П. Щербань // Рідна школа. – 2005. – № 5. – С. 14–15.

УДК 37.091.33

І. В. ІВАНЮК

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗІ СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНЯМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Охарактеризовано суть превентивної виховної роботи зі схильними до девіантної поведінки дітьми. Розкрито основні методи цієї роботи в школі і вказано способи їх застосування. Визначено принципи, напрямки та критерії ефективності використання інтерактивних технологій у превентивній діяльності з учнями. Встановлено, що наукове обґрунтування інтерактивних виховних технологій, створення умов для їх реалізації в загальноосвітній школі, використання світового досвіду є запорукою успіху в ресоціалізації учнів, схильних до девіантної поведінки.

Ключові слова: діти, девіантна поведінка, інтерактивні технології, превентивна діяльність.

І. В. ИВАНЮК

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ФАКТОР РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ПРЕВЕНТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С ПОДВЕРЖЕННЫМИ К ДЕВИАНТНОМУ ПОВЕДЕНИЮ УЧЕНИКАМИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Дана характеристика сущности превентивной воспитательной деятельности с детьми, подверженными к девиантному поведению. Раскрыты основные методы работы этой работы в школе и указаны способы ее применения. Определены принципы, направления и критерии эффективности применения интерактивных технологий в превентивной деятельности с учащимися. Установлено, что научное обоснование интерактивных воспитательных технологий, создание условий для их реализации в общеобразовательной школе, использование мирового опыта является условием успеха в ресоциализации учеников, подверженных к девиантному поведению.

Ключевые слова: дети, девиантное поведение, интерактивные технологии, превентивная деятельность.

I. V. IVANIUK

INTERACTIVE TECHNOLOGIES AS THE FACTOR OF EFFECTIVENESS OF PREVENTIVE WORK WITH STUDENTS PRONE TO DEVIANT BEHAVIOUR: THEORETICAL ASPECT

In the article the method of forming children in human values that have been lost in the process of crime prone to deviant behavior. The characteristic of the main methods of working with children contains the substance of the scheme and methods of their application. Identified some adjustments and methods of forming a clear evaluation system. Emphasized by examples of leading countries of the world on the issue of resocialization conclusion regarding effective means of teaching influence the scientific substantiation of technologies creating conditions for their implementation, using the experience and is the key to success in resocialization of children prone to deviant behavior.

Keywords: children, deviant behavior, methods of formation, interactive technology.

Правильно вибрана педагогічна технологія є важливою умовою ефективності превентивної освіти в системі якісного педагогічного простору. Із педагогічних технологій нині провідна роль відводиться технологіям інтерактивним. Вони ґрунтуються на взаємодії партнерів, внаслідок чого інтерпретується ситуація і конструюються особистісні дії. При цьому розвиток особистості відбувається в системі безпосередніх комунікацій з іншими людьми, при яких забезпечується її активність, а також власний контроль над цією активністю згідно із соціальними нормами, ролями та установками партнерів по взаємодії.

У сучасній педагогіці нагромаджений великий досвід видатних педагогів, педагогів-новаторів з проблем пошуку взаємодії вчителя і учня задля досягнення великої мети – сформуванню особистість як цілісність, здатну до перманентного особистісного та професійного саморозвитку.

На необхідність активної взаємодії у навчально-виховному процесі школи вказували Ш. Амонашвілі, Г. Ващенко, С. Гессен, Дж. Дьюї, Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Швацький та інші відомі педагоги. Серед вітчизняних науковців різні аспекти використання сучасних технологій навчання досліджували А. Алексюк, І. Зязюн, Т. Ільїна, О. Падалка, О. Психота, О. Савченко, С. Сисоєва та ін. Впровадження та доцільність застосування інтерактивних технологій у сучасному педагогічному просторі досліджували вчені О. Пометун, І. Якіманська, О. Коротаєва, В. Петрова, О. Янкович та ін.

Актуальність пошуку педагогічних технологій, що розвинули б талановитий потенціал, здібність, характер дитини як майбутньої творчої та по-громадянському зрілої особистості в суспільстві, залишається і нині. Аналіз досягнень передової педагогіки дає підстави продовжувати досліджувати вплив інтерактивних методів навчання на діяльність і виховання учня як особистості. Це повною мірою стосується превентивної діяльності в системі цілісності педагогічного простору.

Мета статті – розкрити теоретичні аспекти застосування в умовах вітчизняної школи інтерактивних технологій як чинника результативності превентивної діяльності з дітьми, схильними до девіантної поведінки.

Нинішній етап розбудови превентивної роботи вимагає ініціативи від науковців і педагогів-практиків. Підсиленню орієнтації загальноосвітніх навчальних закладів на превентивну діяльність з дітьми сприяє участь у міжнародних програмах та розробці проектів. Так, проект, реалізований спільно з ООНСНІД у 1999 р. «Доступність для дітей та підлітків отримання інформації та навичок щодо профілактики наркоманії» сприяв розробці і реалізації масштабного проекту «Сприяння просвітницькій роботі «рівний – рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» [5, с. 20].

Інтерактивні просвітницькі технології поділяються на технології навчання і технології впровадження. Вони спрямовані на створення умов для просвітницької роботи й передбачають відбір педагогів та учнів і підготовку обох категорій до відповідної виховної роботи.

Як свідчить досвід роботи, технологія в превентивній освіті не гарантує кінцевого результату, але створює умови для його отримання. Він є більше обґрунтованим, якщо включає сукупність умов, які охоплюють проблеми превентивної освіти.

Технологія як наукове завдання у превентивній педагогіці дає змогу:

- знаходити підстави результативності превентивної діяльності;
- мобілізувати кращі досягнення науки і досвіду, щоб гарантувати результат, який очікується;
- будувати діяльність на максимально науковій основі;
- приділяти більше уваги прогнозуванню діяльності з метою запобігання її корекції в ході виконання;
- використовувати найновіші інформаційні проекти в превентивній діяльності тощо [3, с. 16].

Превентивна освіта має оптимізувати різновиди технологій: соціальних, освітніх, психологічних, юридичних, інформаційних тощо з виховною метою. Стосовно виховного процесу, під технологією розуміють систему знань, необхідних педагогу для реалізації науково обґрунтованої стратегії, тактики й процедури виховання.

Педагогічна технологія є сферою знання, що включає методи, засоби навчання і теорію їх використання для досягнення цілей освіти. Відповідно превентивно-педагогічна технологія скеровує та оптимізує суть навчально-виховних завдань у комплекс технологічних ланцюгів.

Процес превентивного виховання передбачає передовсім використання педагогічних технологій під час суттєвого поліпшення викладання дисциплін.

При виборі технологій, форм, методів превентивного виховання важливим є використання психолого-педагогічних ресурсів стосовно розвитку пізнавальних процесів особистості. Мова йде про просвітницьку діяльність. При цьому значну роль відіграє насиченість змісту вправами, що сприяють активізації таких вищих психічних функцій, як мислення, уява на основі відчуття та сприймання.

Виховний ефект превентивної освіти найбільше простежується в:

- пізнавальній сфері: збільшення можливостей всебічного аналізу проблем, їх цілісне осмислення, розуміння принципів та прийомів конструктивного вирішення;
- особистісній сфері: розвиток у кожного учасника здатності до самооблізації власних вольових та емоційно-мотиваційних ресурсів в умовах можливих когнітивних конфліктів, розвиток здатності до рефлексивної саморегуляції;
- сфері міжособистісних стосунків: встановлення взаємостосунків, які передбачають розуміння значення принципу взаємодопомоги та взаємовідповідальності;
- соціальній сфері: розвиток творчої соціальної активності та ініціативності в превентивній діяльності [2, с. 87–88].

Очевидно, що нині треба звертати увагу на пошуки таких новітніх технологій, які максимально сприяють формуванню соціально активної, творчої особистості, здатної до самостійної регуляції власної життєдіяльності.

Особливість інтерактивних технологій з превентивної освіти полягає в тому, що в їх основі лежать міжпредметні зв'язки з педагогіки, психології, соціології, медицини, права, менеджменту тощо. Ними користуються переважно при застосуванні активних форм і методів роботи: тренінгів, рольових ігор, «мозкових штурмів», диспутів, різних вправ, аналізу ситуацій, дебатів й ін. Ці технології використовуються як у роботі з позитивно орієнтованими підлітками, так і з групами ризикованої поведінки.

Основними завданнями, що ставляться при розробці і реалізації інтерактивних технологій у превентивній діяльності з учнями, є:

- створення соціально-педагогічних умов, спрямованих на позитивні зміни у знаннях, навичках і вчинках, у ставленні до соціальних явищ, здорового способу життя, правового забезпечення процесу превентивного виховання;
- створення організаційних умов для активної просвітницької роботи з попередження негативних явищ у молодіжному середовищі через надання повноважень самим неповнолітнім;
- виявлення серед дітей і молоді позитивних лідерів, а також спонукання осіб з груп ризику до переорієнтації лідерських якостей з негативних на позитивні;
- підготовка педагогів та учнів до просвітницької роботи;
- підвищення соціальної компетентності молоді у питаннях попередження та подолання негативних явищ, формування відповідальної поведінки [4, с. 59].

Серед інтерактивних технологій найбільш інноваційною є просвітницька робота за методом «рівний – рівному». Відповідно до національних особливостей була розроблена концепція освіти «рівний – рівному» щодо здорового способу життя серед молоді України, яка визначила ефективні шляхи його реалізації. Досвід роботи з профілактики негативних явищ довів, що в тому випадку, коли превентивна діяльність розроблена якісно, забезпечена ресурсами, зацікавила суспільство, тобто увійшла в систему життєдіяльності, роботу навчального, та інших служб соціальної роботи, то й рівень впливу негативних явищ на процеси соціалізації дитини значно зменшується.

Сучасні погляди на превентивну діяльність пов'язані з визнанням ролі, яку можуть відіграти різні за статусом люди. Педагогічні технології, що ґрунтуються на принципах розуміння, особливу увагу приділяють освітній та виховній ролі самих підлітків. Це підтверджено досвідом реалізації методу освіта «рівний – рівному» у 14 країнах Європи, основну роль в якому беруть лідери з референтних осіб підліткового середовища.

Навчання за методом «рівний – рівному» – це суспільно корисна діяльність учнівської молоді, які полягає в передаванні знань, умінь і навичок здорового способу життя, що сприяє запобіганню тютюнокуріння, алкоголізму, наркоманії, ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, іншим негативним явищам, через вироблення здатності виявляти асертивну

поведінку. Педагогічна технологія «рівний – рівному» передбачає спільну роботу педагогів-тренерів з підлітками-лідерами. Зміст роботи полягає в передаванні знань, інформаційній підтримці, консультуванні (переважно в умовах навчального закладу, молодіжного центру або оздоровчого закладу).

Педагоги виконують роль керівників, наставників серед тих підлітків, які мають бажання та здатність виявляти лідерські якості, володіти навичками спілкування з однолітками з різних соціальних груп. Роль педагога дуже відповідальна, оскільки він створює умови для повної доступності підлітків-лідерів до превентивних знань, засобів масової інформації, проведення лекцій та бесід з однолітками чи молодшими за віком учнями. Саме тому таких підлітків залучають до тренінгів, участі в семінарах, конференціях, «круглих столах» та інших формах соціально-превентивної роботи. Освіта за методом «рівний – рівному» – це сприяння розумінню дітьми і молоддю через просвітницьку роботу, інтерактивні технології переваг відповідальної поведінки, формування здорового способу життя, стимулювання до самостійного та усвідомленого вибору життєвої позиції, визначення шляхів позитивної соціалізації молоді, відмова від негативної поведінки.

Технології превентивної освіти спрямовані на підвищення рівня знань, умінь і навичок протидії негативним явищам та формування відповідальної поведінки. Соціалізуюча функція превентивної освіти є провідною ланкою, що сприяє досягненню результату: поширення знань та розуміння принципів і навичок превентивної поведінки. Наприклад, метод «рівний – рівному» у своєму розвитку орієнтується на такі принципи ступеневого навчання: вибір тренерів і лідерів-підлітків; навчання педагогів-тренерів; навчання тренерами підлітків-лідерів; навчання підлітками-лідерами ровесників.

Таке навчання ґрунтується на модульному навчанні. Технології модульного навчання використовують взаємопов'язану систему різних видів лекцій, практичних і самостійних занять. Навчальний модуль – це ґрунтовна розробка певної програми. Він визначається належністю змістового матеріалу й може розглядатися як окремий напрям у реалізації методу. Технології навчання базуються на лекціях, бесідах, диспутах, соціально-комунікативних тренінгах, тренінгах особистісного зростання, ситуаційних вправах, ролевих іграх, дебатах, тренінгах розвитку вмінь і навичок «мозкових штурмах» тощо.

Педагогічні інтерактивні технології – це передусім просвітницькі технології, які поділяються на технології спонтанного спілкування і технології мобілізації ресурсів.

Просвітницькі технології спонтанного спілкування реалізуються завдяки методу «снігової кулі» в умовах випадкового спілкування як з референтними групами, так і з окремими особами. Причому особи (дорослі і діти), котрі здобули просвітницьку інформацію, самі стають джерелом інформації для інших. Це створює для педагогів та учнів умови для позитивного впливу на молодь через батьків, знайомих, під час виступів у засобах масової інформації, участі у різноманітних акціях, перебування в оздоровчих закладах тощо.

Технологія мобілізації ресурсів полягає в залученні до просвітницької роботи державних і недержавних установ, соціальних служб, засобів інформації, молодіжних об'єднань, громадських і релігійних організацій, різних груп населення, батьків та окремих осіб.

Просвітницька технологія спрямована на поширення знань, консультування як педагогів, так і учнів у системі соціальних комунікацій. Такі технології застосовуються в індивідуальному, груповому, масовому спілкуванні в умовах школи, за місцем проживання, у місцях масових зборів та відпочинку дітей. У їх запровадженні нерідко провідну роль відіграють учні, які працюють з однолітками. Педагоги виконують роль консультантів, помічників.

Основні принципи реалізації інтерактивних технологій – це:

- інтерактивність – здатний до позитивного впливу на всю систему національної освіти та соціальної політики;
- комплексність – синтезує наукові досягнення різних галузей, зокрема психології, соціології, медицини, педагогіки, соціальної роботи тощо;
- доступність – уможливило впровадження методу в кожне дитяче та юнацьке середовище;
- наступність – пов'язує метод з кращими здобутками вітчизняної зарубіжної педагогічної практики;
- культуровідповідність – визначає взаємозв'язок особистісного розвитку людини з особливостями культурного й соціального середовища;

- превентивність – спрямовує на запобігання негативних явищ;
- рівноправність – визначає рівноправні ролі учасників взаємодії;
- активність – сприяє набуттю учнями активних рис характеру, наполегливості;
- відповідальність – розвиває здатність дітей приймати самостійні і відповідальні рішення;
- відкритість – сприяє поширенню правдивої інформації про здоровий спосіб життя, негативні явища, доступність до процесу і результатів оцінювання ефективності превентивної роботи.

Напрямки запровадження інтерактивних технологій різнобічні:

- у викладанні навчальних предметів;
- у позакласній і позашкільній виховній роботі з учнями та роботі з їхніми батьками;
- у діяльності шкільних та позашкільних закладів, інших спеціальних закладів, соціальних служб;
- у роботі учнівського самоврядування;
- у законодавчій діяльності в галузі освіти, охорони здоров'я, соціальної діяльності щодо превентивної роботи з дітьми тощо.

Критерії ефективності впровадження інтерактивних превентивних технологій у шкільному навчально-виховному процесі:

- позитивні тенденції в дитячому середовищі та підвищення показників знань, умінь і навичок в учнів щодо здорового способу життя й запобігання негативній поведінці;
- підвищення рівня знань з превентивної освіти, удосконалення комунікативних якостей і характеристик особистісного розвитку дітей;
- стабільна динаміка зміцнення здоров'я дітей, зменшення їх деструктивної поведінки;
- передання учнями традицій позитивної поведінки;
- зростання результативності в роботі органів учнівського самоврядування та молодіжних об'єднань;
- вдосконалення нормативно-правової бази в системі шкільної освіти стосовно впровадження інтерактивних технологій;
- визнання вітчизняними й зарубіжними фахівцями здобутків розробки і впровадження інтерактивних технологій;
- налагодження контактів з міжнародними організаціями у процесі проведення спільних міжнародних заходів та проектів з проблем використання інтерактивних технологій у просвітницькій роботі.

Науковий потенціал і набутий практичний досвід у системі вітчизняної освіти дають підстави стверджувати, що застосування інтерактивних технологій у превентивному вихованні учнів, схильних до девіантної поведінки, має певні надбання. Впровадження цих технологій в реаліях України сприяє подальшій розбудові як національної школи, так і демократичних та гуманістичних засад нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К.: Рад. школа, 1980. – 327 с.
2. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології: навч. посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Г. Шпак. – К.: Просвіта, 2002. – 386 с.
3. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка: навч. посібник / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2007. – 282 с.
4. Паламарчук В. Від творчої особистості до нових технологій навчання / В. Паламарчук, С. Рудаківська // Рідна школа. – 1998. – № 2. – С. 52–62.
5. Чешенко О. Інноваційність виховного процесу в сучасному освітньому просторі: організаційний аспект / О. Чешенко, В. Ягоднікова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 6. – С. 19–34.